

PSÁNO Z EKUMENICKÉ ZKUŠENOSTI, ČTENO V EVANGELICKÉ ZKUŠENOSTI

Otto Hermann Pesch: *Katolická dogmatika*¹

Jan Štefan

AUS ÖKUMENISCHER ERFAHRUNG GESCHRIEBEN, IN EVANGELISCHER ERFAHRUNG GELESEN. Zur Katholischen Dogmatik von Otto Hermann Pesch Der Rezensionenartikel befasst sich mit dem Band 1 der „Katholischen Dogmatik“ von O. H. Pesch. Was der Rezensent besonders beachtet, sind: (1.) fundamentaltheologische Zuspitzung dieser Dogmatik und (2.) theologische Mehrsprachigkeit ihres Verfassers. Ad 1: Ungewöhnlich ist schon die Reihenfolge der Haupttraktate (von der Christologie über die Anthropologie und Schöpfungslehre zur Gottes- und Trinitätslehre) und noch mehr die stets gegenwärtigen fundamentaltheologischen Aspekte der Darstellung und Deutung der klassischen dogmatischen Materie. Ad 2: Pesch spricht zwar nicht „ökumenisch“, sondern seine Muttersprache, „katholisch“ (er ist vernunft-freudig, traditionsgebunden, denkt perspektivistisch), doch er beherrscht sehr gut seine zweite Sprache, „evangelisch“ (simul fidelis et infidelis, leeres Grab, Jungfrauengeburt). Zum Schluss werden Peschs zahlreiche Übersetzungen ins Tschechische genannt (Bücher, Vorträge, Auszüge aus seinen Werken in mehreren katholischen und evangelischen theologischen Zeitschriften).

„1. Ubohý teolog, zdá se mi – především zastává-li obor ‚systematická teologie‘ –, kterého nikdy nejímalo pokušení psát ‚dogmatiku‘! I mne již toto pokušení popadlo – až dosud jsem mu odolával [...] 2. Dogmatikou se lze dnes zabývat, dogmatiku lze dnes psát beztak jen ‚v podobě fragmentu‘.“ O. H. Pesch (1987)²

Opět jedna nová regulární Dogmatika?

„Karl HEIM začíná předmluvu ke své knize ‚Věra a myšlení‘ 1931 podivuhodným zjištěním: ‚Máme dost dogmatických učebnic, které výtečně uvádějí do učení evangelické církve.‘ Dost!?! A výtečně!?!“ Karl Barth³

Na začátku prvního půlsvazku prvního svazku své *Církevní dogmatiky* (1932) uvádí KARL BARTH citát prominentního reprezentanta apologetiky a polemiky v německé evangelické systematické teologii: „Máme dost dogmatických učebnic, které výtečně uvádějí do učení evangelické církve“

a dodává k tomuto „podivuhodnému zjištění“ svůj lakonický komentář: „Dost!? A výtečně!?!“ Následujících několik desetiletí 20. století přineslo jak na evangelické, tak na katolické straně mnoho desítek, tedy více než dost, učebnic dogmatiky, mezi nimi i několik takových, jimž by mohl dokonce i barthovský teolog udělit známku „výtečně“. Mezitím se stalo samozřejmostí, že evangeličtí teologové čtou dogmatiky svých katolických kolegů. Často se jedná o kolektivní díla,⁴ jejichž rozsah vysoce převyšuje standardní rozsah dogmatik evangelických.⁵ Vlna (jednosvazkových) učebnic či kompendií se nezastavila ani před prahem nového tisíciletí. Roku 1995 vyšly dogmatiky GERHARDA LUDWIGA MÜLLERA (1947)⁶ a WILFRIEDA HÄRLEHO (1941)⁷, 2001 dogmatika HANSE-MARTINA BARTHA (1939)⁸ a 2004 dogmatika GUNDY SCHNEIDER-FLUME(OVÉ) (1941).⁹ V roce 2008 se k nim přidružila „první dodávka“ nové vícesvazkové regulérní dogmatiky z pera jediného autora: dva obsáhlé svazky „Katolické dogmatiky v ekumenické

¹ Tento recenzní článek je součástí výzkumného záměru Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy MSM0021620802 – Hermeneutika křesťanské, zvláště české protestantské tradice v kulturních dějinách Evropy. Jeho původní německá verze vychází v letošním ročníku časopisu *Communio viatorum*.

² Otto H. Pesch, *Dogmatik im Fragment. Gesammelte Studien*, Mainz: Matthias-Grünewald-Verlag, 1987, s. 13 (předmluva). Čeština umožňuje i dokonavé čtení: „*I. Ubohý teolog [...] kterého nikdy nepojalo pokušení napsat ‚dogmatiku‘! I mne již toto pokušení popadlo až dosud jsem mu odolal. [...] 2. Dogmatiku [...] lze dnes napsat beztak jen ‚v podobě fragmentu‘.*“ – Obsah knihy odpovídá názvu asociativně odvozenému z knihy „Celek ve zlomku“ velikána katolické teologie 20. století Hanse Urse von Balthasara: jednotlivé studie jsou řazeny podle pořadí tradičních dogmatických traktátů; převažují ekleziologie a sakramentologie, schází eschatologie.

³ Karl Barth, *Die Kirchliche Dogmatik I/1. Die Lehre vom Wort Gottes*, München: Kaiser, 1932, s. 29.

⁴ Johannes Feiner – Magnus Löhrer (Hg.), *Mysterium Salutis. Grundriss heilsgeschichtlicher Dogmatik*, Zürich: Benziger Verlag, 1965–1976; Johann Auer – Joseph Ratzinger, *Kleine katholische Dogmatik*, Regensburg: Pustet, 1970–1989; Theodor Schneider (Hg.), *Handbuch der Dogmatik*, Düsseldorf: Patmos, 1992; Wolfgang Beinert (Hg.), *Glaubenszüge. Lehrbuch der katholischen Dogmatik*, Paderborn – München: Schöningh, 1994/95.

⁵ Michael Schmaus, *Katolická dogmatika*: naposledy 5 svazků v 8 velkých knihách; týž, *Víra církve*: naposledy 6 svazků v 13 velkých knihách; *Mysterium Salutis*: 5 svazků v 7 knihách; *Malá (sic!) katolická dogmatika*: 9 svazků kapesního formátu.

⁶ Gerhard L. Müller, *Katholische Dogmatik. Für Studium und Praxis der Theologie*, Freiburg im Breisgau: Herder, 1995.

⁷ Wilfried Härle, *Dogmatik*, Berlin – New York: W. de Gruyter, 1995.

⁸ Hans-Martin Barth, *Dogmatik. Evangelischer Glaube im Kontext der Weltreligionen. Ein Lehrbuch*, Gütersloh: G. Mohn, 2001.

⁹ Gunda Schneider-Flume, *Grundkurs Dogmatik. Nachdenken über Gottes Geschichte*, Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 2004.

zkušenosti“ od OTTO HERMANNA PESCHE (1931);¹⁰ „druhá dodávka“ má následovat v dubnu 2010, tedy v době, kdy píšu tyto řádky. Její autor, vášnivý ekumenik a osvědčený znalec díla svatého Tomáše a Martina Luthera, již vícekrát ukázal svému čtenářstvu nejen svou analytickou akribii, ale také a především svou organizační energii a své systematické umění: jako vedoucí redaktor „Nové knihy víry“ (1973), jako autor vyčerpávajících encyklopedických hesel v mnohasvazkových naučných slovnících, jakými jsou třetí vydání „Lexikonu pro teologii a církev“ (LThK³, 10 + 1 sv., 1993–2001) a „Teologická věcná encyklopedie“ (TRE, 36 sv., 1997–2006), jako komentátor německo-latinské komentované edice Tomášovy Teologické summy (DThA, od 1933) a jako autor syntetických monografických tlustospisů i kratších populárně-teologických paperbacků. Svůj malý katechismus pro dospělé pojmenoval „Malá katolická kniha víry“ (1974), svazek svých sebraných studií „Dogmatika ve fragmentu“ (1987). Před dvěma lety zpřístupnil v roce 1997 emeritovaný profesor Evangelické teologické fakulty univerzity v Hamburku výtěžek své čtvrtstoletí trvající přednáškové činnosti širokému kruhu zájemců v podobě „regulérní“ dogmatiky. Její první svazek, rozdělený do dvou knih, zahrnuje celkem pět hlavních traktátů, slíbený druhý svazek má přinést dalších šest traktátů.

5 traktátů

Svazek I: *Příběh lidí s Bohem*

Dílčí svazek 1/1 (XXX + 978 stran):

- I. Teorie vědy (*Co znamená Slovo Boží?*): 4 části, 21 kapitol, 369 stran.
- II. Christologie (*Boží Slovo v dějinách*): 3 části, 14 kapitol, 563 stran.

Dílčí svazek 1/2 (XVI + 781 stran):

- III. Teologická antropologie (*Lidé*): 3 části, 12 kapitol, 288 stran.
- IV. Teologické učení o stvoření (*Boží svět*): 4 kapitoly, 100 stran.
- V. Učení o Bohu a Trojici (*Bůh – Jeden a Trojjediný*): 4 části, 26 kapitol, 354 stran.

¹⁰ Otto H. Pesch, *Katholische Dogmatik aus ökumenischer Erfahrung. Band I: Die Geschichte der Menschen mit Gott*: Teilband 1/1: Wort Gottes und Theologie. Christologie. XXX + 978 stran. Teilband 1/2: Theologische Anthropologie, Theologische Schöpfungslehre, Gottes- und Trinitätslehre. XVI + 781 stran, Mainz: Matthias-Grünwald-Verlag, 2008. V textu odkazují na toto dílo pouhým číslem svazku a stránky v závorce, autorovu případnou kurzivu zpravidla nechávám nepovšimnutou. – Na květen 2010 ohlašuje totéž nakladatelství: *Band 2: Geschichte Gottes mit den Menschen*: Ekklesiologie / Eschatologie / Sakramententlehre, cca 800 stran.

První, co čtenáři či čtenářce při prvním pohledu do obsahu padne do oka, je neobvyklé řazení jednotlivých traktátů. O. H. Pesch nevstupuje do dogmatiky učením o Bohu, jak je v této disciplíně po staletí zvykem, nýbrž učením o Kristu. K vlastní *theo-logii* (sic!) dochází delší cestou přes učení o Božím stvoření, tedy o člověku a o světě. „Krátce: Christologie otevírá materiální dogmatiku, protože a pokud vyslovuje, vykládá a objasňuje, kdo je to ten Bůh, v něhož věří křesťanská víra.“ (1/1, 376) Řečeno ještě konkrétněji: Pesch začíná „dole“, u „Ježíše z Nazaretu“ a pokračuje „Ježíšem Kristem“ a „Bohem v Ježíši Kristu“. Poté znovu nasadí u „nového člověka“ a přes „starého člověka“ postupuje k „pravému člověku“. Pojednává nejprve „Boží svět“, potom „jistotu Boha“, „zkušenost Boha“ a „spásu od Boha“, končí „nahore“, u „jednoho Boha, který je Troj-jediný“.

Traktát I konfrontuje biblické a tradičně-teologické pojetí Slova Božího s teoriemi vědy, s nimiž přišlo 20. století. *Traktát II*, zdaleka nejobšáhlejší, přináší vedle dogmatiky také fundamentální teologii, ne ovšem jesuologii, nýbrž „*teologickou christologii*“ (1/1, 373), popř. „*soteriologickou christologii*“ (1/1, 389). Viděno z opačné strany: jde o „speciální nauku o Bohu a tím, chceme-li to tak nazvat, o zcela konsekventně *christo-centrickou theo-logii*“ (1/1, 378). Poslušen pořadí článků Vyznání víry traktuje Pesch v rámci christologie také mariologii („Ježíšův počátek: Maria“: 1/1, 848–877). *Traktát III* ohlašuje teologickou antropologii, ovšem „jako antropologicky čtenou nauku o milosti“ (1/2, 8). A opravdu, víc než „člověk“ ho zajímá „nový člověk“ a „starý člověk“, tedy soteriologie a hamartiologie. *Traktát IV*, nejkratší ze všech, je teologické učení o stvoření, jehož závěrečnou kapitolu tvoří střízlivá angelologie a démonologie. *Traktát V* je věnován vlastnímu učení o Bohu. Tradiční *theo-logická* (sic!) tematika přitom přijde nezřídka zkrátka: vlastnosti Boží (1/2, 596–604) jsou pojednány na 8 stranách, teodicea (1/2, 625–634) na 9 stranách, predestinace (1/2, 656–661) na 5 stranách. Zato nám nabízí Pesch po kapitole o ateismu (1/2, 480–505) a o náboženstvích (1/2, 506–516). Traktát ústí do „asketické“ nauky o Trojici“ (1/2, 678).

1805 stran čtenářsky přívětivého textu

„Nemohu pochopit, proč by dogmatika nesměla být také potěšením pro čtenáře, ano proč by příležitostně nesměla sršet vtipem. Slibuji si od toho také trochu více teologické terénní zkušenosti.“ (1/1, XXVI)

Troufne-li si systematický teolog předložit svým čtenářům a čtenářkám naráz bezmála dva tisíce stran teologického textu, musí přitom postupovat „user-friendly“. Pesch tak činí už grafickou rozrůzněností svého textu.

V knize užívá trojí litery: obvyklý typ písma pro hlavní text, který chce být srozumitelný i teologickému laikovi, hustší typ písma pro učební látku určenou studujícím teologie a petit pro odborné diskuse. Poznámky pod čarou jsou omezeny na minimum, zato jsou jednotlivé kapitoly a podkapitoly každého traktátu uvedeny doporučujícím odkazem na základní knižní tituly (nejednou se jedná o dva různé, protichůdné koncepty) a celý traktát pak uzavírá obsáhlý a bohatě členěný seznam další použité a doporučené literatury. Rychlost výkladu se v jeho průběhu mění. Vstupní partie, v nichž autor nahlas medituje, probíhají v pohodlném tempu, finální partie, obsahující jednak souhrny toho, co už bylo řečeno, jednak nápovědi, kudy by se mohly či měly ubírat další úvahy, v tempu mnohonásobně zrychleném. Pro zevrubné líčení evangelijních příběhů a dějin teologického myšlení si Pesch právem nárokuje dostatek místa. Umí však, když na to přijde, zvolit i hrubý postup učebnicových přehledů nebo přejít do zhuštěné řeči tezí, v nichž přesně váží a odměřuje každé jednotlivé slovo. Pokud reprodukuje cizí myšlenky a myšlenkové postupy, zachází nejednou do detailů; komentuje-li církevní život, omezí se často na pouhé pojmenování daného jevu a jeho možných souvislostí. Často narazíme na opakování, mezibilance, ohlédnutí nazpět a výhledy dopředu, předběžné a následné připomínky, směřující úvody (oblíbený Peschův termín „Hinführung“) nebo překlenující přechody („Überleitung“). Jazyk díla je dobře srozumitelný, opravdu žádná profesorská němčina. Obrazně řečeno: „teologický celozrný bio-chléb“ (1/1, XXVI). Čtenářky dozajista ocení inkusivní vyjadřování katolického profesora, který přejně vítá nástup německých systematických teoložek obou konfesí do donedávna bezvýhradně mužské teologické disciplíny a slibuje si od něho blahodárné změny v dogmatickém „způsobu vyjadřování, stylu myšlení a řeči“ (1/2, 416 pozn. 22; srov. 1/2, 424 pozn. 37 a 1/1, 203n). Dobře uvážena a odvážena je i míra asertivity Peschových tvrzení. Příklad za všechny: Na počátku pojednání o „diferencovaném konsensu“ ve věci nauky o ospravedlnění Pesch poznamenává v humorně odlehčeném tónu: „Zde sedím (u počítače), a nemohu jinak. Nikdo ode mě nemohl očekávat nějaký jiný úsudek.“ (1/2, 123). Na jeho konci nás ujišťuje bezmála magisteriálně, že po „Společném prohlášení k učení o ospravedlnění“ musíme považovat hlasy jeho kritiků ne za náhledy katolické církve, nýbrž pouze za soukromé názory jednotlivých profesorů (srov. 1/2, 126).

Katolický teolog zůstává jen zřídka solitérem. Nachází se přece v početně velkém společenství, které nezná hranic času nebo místa. Ze stránek „Katolické dogmatiky“ k nám hovoří teologové klasických dob obou vyznání (přede všemi ostatními „Teolog“ Tomáš Akvinský a „Reformátor“

Martin Luther), (římsko-)katoličtí a evangelicko(-luterští) teologové 20. století (nejčastěji Gerhard Ebeling a Wolhart Pannenberg, velmi často Rudolf Bultmann a Karl Rahner), Peschovi němečtí kolegové – systematičtí teologové (z jedné strany Eberhard Jüngel a Jürgen Moltmann, z druhé Walter Kasper, Hans Küng a Joseph Ratzinger). Ze svých zvěčnělých hamburských kolegů se často odvolává na novozákoníka Ulricha Wilckense a církevního historika Bernharda Lohseho. Jako hlasy tohoto světa slyšíme především prominentní přírodovědce a zástupce sociálních věd, ale také žurnalisty a moderní média. Mnohem méně často přicházejí ke slovu filosofové a umělci, takřka nikdy politici. Básně přítele Walthera Hallera jsou jedinými verši, které Pesch cituje! Čeho si naproti tomu velmi cení, jsou životní zkušenosti. Proto se tu a tam uchyluje k vypravování příběhů – prožitých i vymyšlených.

Nedogmatická dogmatika

„Měřeno generálním negativním podezřením (rozuměj: z dogmatismu, J. Š.), je dnes ‚dogmatika‘ v teologii obou konfesí ‚nedogmatická‘.“ (1/1, 204)

Někdejší Hamburčan Pesch si je vědom toho, že žijeme „v pokřesťanských časech“ (1/2, 460), mezi nábožensky amuzikálními současníky, jejichž vyznáním je v mnoha případech „nový typ ‚ateismu‘, jež se snad sluší označit názvem ‚emocionální ateismus‘“ (1/2, 664). Nejen evangelická, nýbrž i katolická dogmatika dnes nemá jinou volbu, než být „nedogmatickou“. Co si však máme pod takovou „nedogmatickou dogmatikou“ představit?

Nejprve nemilosrdnou *elementarizaci* během staletí nám všem přes hlavy přerostlé dogmatické látky. Mnohé z toho, co dříve povinně patřilo k agendě katolického dogmatika, Pesch resolutně odsouvá do dějin dogmatu a teologie: „Udělují si svobodu [...],“ píše znalec všech subtilit kontroverzně-teologické nauky o milosti / o ospravedlnění na závěr svého vylíčení problematiky svobodné vůle („liberum / servum arbitrium“), „považovat tohle všechno za dějiny“ (1/2, 139).

Potom odvážné *experimentování* s novými obrazy, pojmy, formulemi, doktrínami. Příklad? Ve svém *učení o Bohu* Pesch obšírně představuje a promýšlí nejrůznější tradiční obrazy Boha. Je Bůh osobní? Je rodu mužského? Pesch se vyslovuje pro pluralismus vícera pokud možno i protichůdných obrazů Boha, z nichž jeden se může sám od sebe prosadit jako zvlášť nápomocný vůdčí obraz. Jako jeden takový obraz, který ostatní obrazy omezuje a doplňuje, jemuž se „ostatní představy a obrazy dají přiřadit tak, že dochází k jejich výstižnému a přiléhavému objasnění a poopravení“ (1/2, 532), nabízí svou – z knížičky „Poznání Boha dnes“ i českému

čtenáři známou – metaforu: „Bůh jako horizont našeho života“.¹¹ Mnohé jiné oblíbené obrazy podle Pesche příliš jednostranně akcentují jednu Boží transcendenci, podruhé Boží imanenci. Obraz horizontu, obzoru, prý vyjadřuje obojí vyváženě, neboť umožňuje, „myslet Boha zároveň tak bezmezného, jak je to jen možné, a zároveň jako všudypřítomné vnitřní tajemství světa“ (1/2, 533). – Peschova *trinitologie* je, jak už bylo naznačeno, spíše zdrženlivá, antispekulativní, „asketická“. „Nezbytnou“ pro víru je věta, „že Otec, Syn/Logos, Duch jsou jeden Bůh“, „nepotřebným“ proti tomu „znovu a znovu zavádějící *formální* pojem ‚troj-jediný‘“ (1/2, 727). – *Christologii* korunuje Pesch – čtenáři a čtenářce své „Dogmatiky ve fragmentu“ rovněž už známou – základní christologickou formuli: „Ježíš Kristus: Člověk zcela pro druhé – Člověk zcela pro Boha – Bůh zcela pro lidi“ (1/1, 831). Je přesvědčen, že se svou formulí stojí na půdě Chalcedonského vyznání a v linii spekulativní christologie Karla Rahnera. „To, co vyznání a tradice nazývají ‚božstvím‘ Ježíše Krista, se nevyjevuje nikde jinde než v radikálním lidském bytí na jedné straně, které je na druhé straně totální vazbou na Boha. Co je na Ježíši Kristu ‚božské‘, je jeho *nadlidský* způsob *lidsky* milovat a sebe sama Bohu vydávat, tedy ‚věřit‘.“ (1/1, 840) – Svou *antropologickou* zásadu formuluje Pesch jednou christologicky: „Člověk je sestrou a bratrem Ježíše Krista.“ (1/2, 4), podruhé *theo-logicky*: „Lidé jsou Božími partnery, které Bůh neopustil.“ (1/2, 11). – Konfesijně-specifická formule luterské *soteriologie* a *hamartiologie* „simul justus et peccator“, „spravedlivý a hříšník zároveň“ – v Peschově chápání se nejedná o „teoretickou“, nýbrž o „existenciální“ výpověď“ (1/2, 56), kterou podle jeho přesvědčení může sdílet i katolík – tu dostává odvážnou novou interpretaci: „simul fidelis et infidelis“ (1/2, 59), „Jsme zároveň věřící i nevěřící“ (1/2, 60). Nebo raději volněji: „Máme víru a zároveň se nám víry nedostává“.

S fundamentálně-teologickým zahrocením

„Klasickými příklady jsou např. nauka o eucharistii a nauka o Trojici. Dnes už nebývají traktovány čistě vnitro-dogmaticky, nýbrž – a to i v jednotlivostech – tak, že jsou promyšleny s ohledem na skutečnost tohoto světa a že jsou ozřejmovány jako plausibilní v rámci současného lidského tázání po člověku. V tomto smyslu fundamentálně-teologická metoda zahrnuje a propracovává metodu dogmatickou.“ (1/1, 220)

Naši dnešní duchovní situaci vyznačuje na jedné straně neo-existencialismus, pro nějž je člověk mírou všech věcí, „to, nad co nelze myslet

¹¹ Otto H. Pesch, *Existuje? Poznání Boha dnes* (= Heute Gott erkennen), přel. M. Klauberová, Praha: Vyšehrad, 1998, s. 78–86.

nic většího“ (1/2, 474), na druhé straně nový naturalismus, který zcela deterministicky degradoval všechnu lidskou svobodu na „milou iluzi“ (1/2, 221). Vědci musí teolog přiznat „právo na teologický nezájem“ (1/2, 190), avšak on sám by se měl, zejména tváří v tvář astrofyzikům a biologům, připravit na scénář pro teologii nejhorší. Pesch píše „církevní“ dogmatiku, nikoli „volnou“ náboženskou filosofii. Prolegomena k ní tvoří fundamentálně-teologický traktát. Jejich autor je však dalek toho myslet si, že tímto prvním traktátem splatil fundamentálně-teologický tribut a nyní má v deseti traktátech volné ruce pro „čistou“ dogmatiku. Tímto způsobem (vlastně nezpůsobem) by se dogmatika stala „dogmaticistickou“ (1/2, 406). Dogmaticistickým postupem rozumí Pesch sbírání „statementů z Bible a tradice“, popř. „opakování formulí bez přihlednutí ke skutečnosti“ (tamt.). Nemůže-li se dnes žádný biblický teolog odvolávat na prosté „*Stoји psáno*“, nemůže ani dnešní systematický teolog argumentovat pouhým „*Traduje se*“. Věřím, že domýšlím autora v jeho intencích, když dodávám: *Dogmaticismus* je katolický pandán k protestantskému *biblicismu*. Bývá-li (byl-li?) častým hříchem evangelických dogmatik *biblicismus*, pak je (byl?) častým hříchem katolických dogmatik *dogmaticismus*. Katolický systematický teolog 21. století však dnes namnoze (většinou?) žije a myslí ve stejném prostředí jako systematický teolog evangelický: ne ve (středověkém) klášteře, nýbrž v (postmoderním) světě. I tehdy, když jako katolický křesťan, tedy jako insider, traktuje klasickou dogmatickou materii, měl by vždy zohledňovat i potenciálního necírkevního, popř. nekřesťanského čtenáře, outsidera. Proto chce Pesch pořád pamatovat na „zorný úhel tázání po racionálním přístupu i po antropologickém zohlednění skutečnosti“ (1/2, 406). Programaticky koncipuje své učení o Bohu jako „*dogmatické učení o Bohu ve vyostření na fundamentálně-teologickou otázku po Bohu*“ (1/2, 406), svou christologii jako „christologii ve fundamentálně-teologickém zahrocení“ (1/1, 376) atd.

A právě v tomto fundamentálně-teologickém zahrocení spatřuje Pesch specificky katolický profil svého díla, který vystoupí právě na pozadí protestantských myšlenkových tradic. Ví, že už může počítat i s poměrně silnými spojenci v evangelickém táboře (např. s Ebelingem a Pannenbergem), kteří nesdílejí „tradiční předsudky vůči podniku zvaném ‚fundamentální teologie‘, které zapustily kořeny v dlouhém stínu Karla Bartha“ (1/1, 392). „Celkem vzato však představuje ‚fundamentální teologie‘ (pořád ještě) katolické *proprium*.“ (tamt.) Pro Pesche je charakteristické, že za tuto anti-fundamentálně-teologickou averzi činí vinným až Immanuela Kanta,¹² a nikoli již Martina Luthera, kterého má v této věci za nevinného.¹³ Sám se projevuje jako věrný žák Tomáše a souputník Hanse Künga a Wolfharta

Pannenberg. Nijak mimoteologicky nedokazuje, že by křesťanská víra byla rozumná, ale poukazuje na to, že není protirozumnová – a že věřící nejsou žádní nerozumní, nýbrž naopak velmi rozumní lidé.

Dvojazyčný Pesch

„Jestliže jsme s to, myslet do jisté míry teologicky vícejazyčně, pak není patrné, jak by měly pojmové vyjadřovací formy pro lidskou hříšnost vést k tomu, že se budou z jedné či z druhé strany ve jménu pravdy vymezovat jedna proti druhé.“ (1/2, 58)

Peschova Dogmatika není ekumenická dogmatika, jakou je stejnojmenné dílo heidelberského luterána EDMUNDA SCHLINKA (1903–1984).¹⁴ Je to katolická dogmatika. Její autor je římský katolík, který nemluví žádnou umělou řečí, nějakým ekumenickým esperantem. Jazykem, v němž se od své matky církve naučil křesťansky myslet a vyjadřovat a v němž od té doby křesťansky myslí a mluví, je katolický jazyk. „To, co je bible pro křesťanstvo jako celek, jsou – bez ohledu na všechny rozdíly co do stupně významu – konfese, respektive dogmatická rozhodnutí pro jednotlivé církevní denominace: „Počátek, který jde stále s námi.“ (1/1, 269) Když se chtěl naučit rozumět křesťanům a křesťankám v sesterských církvích a být sám s to se s nimi dorozumět, musel nejprve navštěvovat jazykovou školu. Zvolil si evangelickou jazykovou výuku u „rodilého mluvčího“ č. 1: u Martina Luthera. Takto vyzbrojen se mohl ucházet o místo v sesterské církvi. Dostalo se mu tam příležitosti praktikovat svůj druhý jazyk v jeho hovorové podobě – jako řeč každodenní komunikace, v ekumenickém dialogu se svými evangelickými kolegy, „pracovnu po pracovně“ (1/1, 181). Není divu, že teolog takto „teologicky vícejazyčný“ bez obtíží čte teology obou jazyků: Tomáše i Luthera, dekrety Tridentského koncilu i luterskou Knihu svornosti, Pannenberg a Ebelinga i Rahnera a Künga.

„Katolická dogmatika“ je napsána v Peschově mateřštině, „katoličtinou“. „Tvá řeč tě prozrazuje.“ Uvedu pouze některé „šibolety“. Vpravdě katolická je Peschova „*radost z možností rozumu*“ („Vernunftfreudigkeit“, srov. 1/1, 273). Tam, kde mnozí evangeličtí dogmatikové ve jménu víry – ať už jako existencialističtí fideisté, ať už jako fundamentalističtí bibli-

¹² 1/2, s. 478: „Ale to, že otázku po rozumnosti víry prý nelze zodpovědět rozumově, nýbrž pouze osvědčit v praxi, je kantovské dogma, vůči němuž jsem rád kacířem.“

¹³ Lutherův antiracionalismus je legenda, s níž skoncoval nejpozději Peschův hamburský kolega Bernhard Lohse (1928–1997) se svou monografií *Ratio a fides* (1958). Srov. 1/1, s. 275.

¹⁴ Edmund Schlink, *Ökumenische Dogmatik. Grundzüge*, Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 1983.

cisté – příliš brzy intelektuálně kapitulují, chce Pesch i nadále důvěřovat rozumu. Proti fideistům platí: „Naše víra v Boha jistě přesahuje veškerý rozum, není však absurdní. Věta ‚Věřím, protože to je absurdní‘, není větou křesťanské víry.“ (1/2, 476). Proti biblicistům platí: „Velcí teologové dějin církve nebyli žádnými ‚fundamentalisty‘.“ (1/2, 198).

Katolická je též Peschova *vazba na tradici*. Tam, kde mnozí evangeličtí kolegové ukvapeně usilují o to nahradit staré pojmy novými, chce Pesch nejprve dobře porozumět; v žádném případě není ochoten obětovat věrnost aktualitě. Výsledkem tohoto „procesu překladu“ není „nějaké *nové* učení, nýbrž *nové pochopené staré* učení“ (1/1, 211). Opět se odvažují Peschovy linie domýšlet po svém: Jestliže se u evangelického dogmatika cení spíše jeho znalosti jazyka, do něhož překládá, u katolického dogmatika je ceněna spíše jeho znalost jazyka, z něhož překládá. Evangeličtí exegeti bývají ve srovnání s katolickými exegety poněkud pedantičtí, evangeličtí dogmatici ve srovnání s katolickými dogmatiky zase příliš originální.

Dobře katolický je konečně i Peschův *perspektivismus*. Tam, kde protestant tenduje k tomu absolutizovat své uchopení nějaké skutečnosti a jeho slovní sdělení, neztrácí Pesch nikdy ze zřetele skutečnost, že všechna chápání a všechny formulace jsou relativní. Což znamená, že jsou omezeny jinými pojetími a jejich vyjádřením a zároveň je samy ze své strany opět omezují. Na nikom nesmí být požadován takový výkon, který by přesahoval jeho objektivní možnosti a přetěžoval jeho subjektivní schopnosti. Je přirozené, že závidíme teologům teologicky hvězdných dob a zlobíme se nad teology dob teologicky jalových. Ale neměli bychom přitom nikdy zapomínat na to, že „všichni, kdo přemýšlejí o své víře, každá epocha dějin církve, ano každý region církve v rámci jedné epochy ‚má‘ onu ‚věc‘ zvěstování jen v *jedné*, v *té své* formě.“ (1/1, 209). My, evangeličtí teologové, to neslyšíme rádi, ale velmi nám prospívá, když nám to čas od času někdo řekne, a to někdo, komu to můžeme věřit: že evangelická teologie takřka po pravidle hraje na mnohem, mnohem menší hrací ploše než teologie katolická. Víme o tom, že v katolických dogmatikách má dnes „středověko-tomistická tradice podstatně menší význam, než jakou má reformační teologie v dogmatikách evangelických“ (1/1, 203)?

Konec konců evangelický teolog může prožít při četbě „Katolické dogmatiky“ i mnohá další překvapení. Převzal-li od starého HARNACKA jeho tezi, že dogmatická christologie staré církve byla helénizací Ježíšova evangelia, potom se nyní může dočíst, že Nicejský koncil uskutečnil „spíše protest proti takovéto helénizaci ‚helénistickými‘ prostředky“ (1/1, 675). Vinil-li z čiré neznalosti Tomáše Akvinského z filosofického zcizení křesťanské zvěsti, pak je nyní znalcem díla svatého Tomáše poučen, že „celá

Summa [...] chápe sebe samu jako teologii Slova, Slova Božího i Slova lidského zvěstování (1/1, 79).

Zažívá katolický teolog, který sám nemá žádné nebo jen malé ekumenické zkušenosti, při četbě „Katolické dogmatiky“ podobná překvapení? Najde tu místa, která sice nejsou napsána evangelickým jazykem, ale která prozrazují, že její autor tento evangelický jazyk dobře ovládá a že pracoval v prostředí, kde se všude mluvilo „po evangelickou“? Třeba když čte, že otázku Ježíšova *prázdného hrobu* můžeme „klidně nechat otevřenu“ (1/1, 601), protože „ani v hrobu zetlelá Ježíšova mrtvola by nepředstavovala žádnou námitku proti víře v jeho vzkříšení k Bohu“ (tamt.)? Zvěstování Krista a víra v Krista mají podle Pesche dost na tom, že Ježíš, který umřel a byl pohřben, žije, a to „skrze čin, jímž jej Bůh probudil, vyvýšil“ (1/1, 601), takže v něho smím věřit jako v živého Krista (srov. 1/1, 605). – Nebo když čte, že ten, kdo „nepovažuje *biologické* chápání“ *partenogeneze* „za nezbytné“, nesmí být oceňován jako kacíř, pokud „přítakává smyslu biblických a raněcírkevních výpovědí o narození z Panny jako znamení pro Kristovo Boží synovství ve smyslu christologického dogmatu staré církve a tím tomuto dogmatu samému“? „Neboť nic z christologického a teologického jádra Vyznání víry se přitom nevytratí.“ (1/1, 867) – Nebo když čte, že pro Pesche rigoristické morálně-teologické odsouzení umělého přerušení těhotenství neimplikuje stejně rigoristickou právní úpravu? „Je možné zastávat [...] v etickém ohledu co možno nejpřísnější pojetí a zároveň – jako to činím já! – se přimlouvat, aniž bychom si přitom nutně protřečili v oblasti právní, za ‚liberální‘ uspořádání“ (1/2, 252).

Už se těším na druhý svazek

„Čtenářky a čtenáři – a recenzentky a recenzenti – nechť nyní rozhodnou, zda se všechna námaha vyplatila.“ (1/1, XXX)

Od recenzovaného díla mě dělí dvojí okolnost. Jako českého teologa mne od něho vzdaluje jazyk a kultura, jako evangelického křesťana vyznání a církevní příslušnost. Vzdálenost však nutně neznamená dálku. Změna politických poměrů ve střední a východní Evropě 1989 přiblížila obě naše země. „Společné prohlášení“ v Augsburgu v roce 1999 přiblížilo obě naše církve. Profesor Pesch není u nás v Praze neznámý. Již před Listopadem otiskl český evangelický měsíčník „Křesťanská revue“ pod titulem „K evangelicko-katolickému dialogu“ výňatky z jeho děl.¹⁵ Po Listopadu

¹⁵ Otto H. Pesch, „K evangelicko-katolickému dialogu a K evangelicko-katolickému dialogu: Ještě k otázce ospravedlnění“, *Křesťanská revue* 54 (1987), s. 18–21, 62–63.

uveřejnil katolický „Teologický sborník“ přednášku „Živý koncil“, kterou proslavil O. H. Pesch 17. 10. 1997 v Brně¹⁶ a evangelická „Teologická reflexe“ přednášku „Služba Petrova nástupce ve 21. století“, kterou proslavil 16. 10. 1997 v Praze jako host Ekumenického institutu Evangelické teologické fakulty Univerzity Karlovy,¹⁷ jemuž vydatně pomáhal předtím i potom. Další kratší texty najdeme vedle již zmíněného „Teologického sborníku“¹⁸ v ekumenickém křesťanském měsíčníku „Getsemany“,¹⁹ kde o jeho texty pečovali vedoucí redaktoři Jan Spousta a Jaroslav Vokoun. Úkolu vydávat jeho knihy v českých překladech se ujala renomovaná katolicky orientovaná nakladatelství. Česky vyšly knižně: 1996 „Druhý Vatikánský koncil“,²⁰ 1997 „Základní otázky katolické víry“,²¹ 1998 „Existuje? Poznání Boha dnes“,²² 1999 „Cesty k Lutherovi“.²³ K překladu lákala i peschovská kuriosa: feministická exegeze pohádky O Červené Karkulce²⁴ a apokryfní dopis Martina Luthera papeži Janu XXIII.²⁵ Ani pro profesora Pesche není naše země „terra incognita“, s níž by se mohl vypořádat prostým „Hic sunt leones“. Česko vstoupilo do „Katolické dogmatiky“ jako příklad dalece odcírkevněné země (1/1, 394 – vedle Francie a bývalé NDR); nereprezentuje je žádný křesťanský teolog, nýbrž neomarxistický Ježíšův stoupěnc filosof MILAN MACHOVEC (1925–2003; 1/1, 404–407). Neslušelo by se postavit německému teologovi před oči, abych tak řekl

¹⁶ Týž, „Živý koncil. Účinky a úkoly Druhého vatikánského sněmu“, *Teologický sborník* 4/1 (1998), s. 60–67.

¹⁷ Týž, „Služba Petrova nástupce ve 21. století. Ekumenická perspektiva“, *Teologická reflexe* 4 (1998), s. 7–19.

¹⁸ Týž, „Hašteřivý, avšak uznávaný. Rok 1996 – Rok Martina Luthera“, *Teologický sborník* 2/2 (1996), s. 3–6; týž, „Nový ‚Světový katechismus‘. Prezentace a pokus o spravedlivé ocenění“, *Teologický sborník* 3/1 (1997), s. 3–11.

¹⁹ Týž, „Trvalý význam Druhého vatikánského koncilu“, *Getsemany*, č. 1 (47), 1995, s. 34–35; týž, „O červené Karkulce – feministická exegeze“, *Getsemany*, č. 7–8 (75), 1997, s. 158–160; týž, „Ekumenická hierarchie pravd dle O. H. Pesche“, *Getsemany*, č. 11 (122), 2001, s. 238–240.

²⁰ Týž, *Druhý vatikánský koncil. Příprava, Průběh, odkaz*, přel. K. Floss, Praha: Vyšehrad, 1996.

²¹ Týž, *Základní otázky katolické víry* (= Kleines katholisches Glaubensbuch), přel. V. Měšťánová, Praha: Vyšehrad, 1997.

²² Týž, *Existuje? Poznání Boha dnes* (= Heute Gott erkennen), přel. M. Klauberová, Praha: Vyšehrad, 1998.

²³ Týž, *Cesty k Lutherovi* (= Hinführung zu Luther), přel. J. Vokoun, CDK: Brno, 1999.

²⁴ Viz pozn. 19.

²⁵ *O pravé křesťanské otevřenosti. Poselství doktora Martina Luthera papeži Janu XXIII. Nalezl, poznámkami opatřil a vydal O. H. Pesch*, in: Karl Rahner – Bernhard Welte (vyd.), *Novou odvahu k ctinosti*, Praha: Vyšehrad, 1998, s. 68–76.

„kontrapunkticky“, i českou církev? Třeba v eklesiologickém traktátu v podobě eklesiologie umírající církve českého katolického teologa OTO MÁDRA (1917), kterého právě katolické Německo zná a oceňuje?²⁶

Předmluvy k prvnímu svazku „Katolické dogmatiky“ zakončuje shora citovaná výzva čtenářům a čtenářkám. Odpovídám: Milý pane kolego Peschi, Vaše námaha se vyplatila. Už se těším, až se začtu do následujícího svazku. A mimochodem řečeno: Politické, konfesijní a kulturní přiblížení s sebou v naší „globální vesnici“ nepřineslo přiblížení jazykové. Mnozí z Vašich potenciálních českých katolických i evangelických čtenářek a čtenářů by vděčně uvítali „Katolickou dogmatiku v ekumenické zkušenosti“ v její anglické podobě.

---

²⁶ Senior pražské teologie obdržel roku 1991 čestný doktorát Katolické teologické fakulty univerzity v Bonnu. Jeho nejdůležitější opuscula pohodlně zpřístupnil německému čtenářstvu malý výbor: Oto Mádr, *Wie die Kirche nicht stirbt. Zeugnis aus bedrängten Zeiten der tschechischen Kirche*, přel. G. Streicher, Leipzig: Benno, 1993, opatřený předmluvou Waltera Kaspera.